

Министерство образования и науки РС(Я) МКУ «Муниципальный орган
управления образования» администрации МР «Сунтарский улус (район)

«Алыптаах хонуу»
Бырайыак

(И.И.Иванов – Чопчу Уйбаан «Сунтаарым таабырыннара»
книгэттэн таабырыннах остуол оонньуута)

Толордо: Күүкэй орто оскулатын
алын кылааһын учуутала
Алексеева М.А.

2022

Бырайыак төрүөтэ

Сунтаар улууһун олонхо дойдута дииллэрэ оруннаах. Тоҕо? Биһиги дойдубутугар, Сунтаарга, олус элбэх олонхоһуттар олорон ааспыттар эбит. Норуот тылынан уус-уран айымньыта олонхо курдук дирин философскай, героическай айымньыта биһиги дойдубутугар сайдыбыт буоллабына, фольклор атын да көрүнэ тарҕаммыттара чахчы.

Таабырын саха фольклорун биир ураты ис хоһоонноох кэстүүтэ буолар. Таабырынна баар: чочуллубут уус-уран литература уустук уобарастара, дирин өйдөбүллээх ахсаан, физика, химия, биология дьикти кэстүүлэрэ онтон да атын оскуолаҕа үөрэтиллэр да, үөрэтиллибэт да предметтэргэ сыһыаннаах дирин философскай көрүүлэр. Ол иһин таабырын оҕо аймаҕы булугас, оҕуруктаах өйдүүр, толкуйдатар, сайыннарар күүстээх аптаах.

Актуальнаа: Билинни кэмнэ оҕону сайыннарар өйдөөх электроннай оонньуулары, оонньуурдары, гаджеттары таһаарар бүтүн индустриялар үөскээтилэр. Бу оонньуулар оҕону булугас өйдөөх, сымсаҕай, болҕомтолоох онороллор дииллэр, ону да таһынан араас туһалаах үөрүйэхтэри ингэрэллэр эбит. Дьэ кэргэн былыргы үтүө үгэһи тутуһан, киэһэ иллэн кэмнэригэр оҕолорунуун ирэ-хоро кэпсэтэн, санаа атастаһан – таабырыннаһан, кэнчээри кэскиллэрин өйдөрүн сытыылаан, өркөн өйдөөтүттэр диэн Алыптааах хонуу диэн остуол оонньуутун бырайыагын 2019 сылтан биһиги кылаас саҕалаабыппыт. Алын кылааһы бүтэрэр кэмнэ бэйэбит таабырыннарбытынан брошюра онорор былааннаахпыт.

Алыптааах хонуу – остуол оонньуутугар И.И.Иванов – Чопчу Уйбаан «**Сунтаарым таабырыннара**» кинигэтигэр таабырыннары ылан наардаатыбыт.

Бырайыак ааптардара: алын кылаас учуутала Алексеева М.А., оҕолор, төрөспүттэр.

Бырайыак сыала - соруга: Дьэ кэргэнинэн таабырыннаах «Алыптааах хонуу» оонньуутун тэрийии, оҕоҕо дэҕиттэр сайдыылаах, дьобурдаах буолуутугар, таабырын бастын көмөлөһөөччү буоларын өйдөтүү;

Соруктара: 1.Төрөспүт оҕото уонна бэйэтэ оонньууга интэриэстээх буоларын ситиһии;
2. төрөспүттэри түмэ тардан төрөөбүт тылга өбүгэ үгэһигэр сыһыарыы;
5.Бырайыак уопутун тарҕатыы, түмүү.

Бырайыак сонун өрүтэ: Төрөөбүт тылы сайыннарыыга дьэ кэргэнинэн бииргэ ылсан үлэлээһин ордук тахсыылаах, биллэр-көстөр үтүө түмүктэрдээх буолуо дии саныыбыт.

Бырайыак ытыллалар кэмэ: Балаһан ыйын 1 күнүттэн ыам ыйын 25 күнүгэр диэри.

Бырайыак кэрдистэрэ:

1 кэрдиис – 1 кылаас - 01.09.2019с - 25.09.2020 с

-Төрөшпүттэргэ бырайыагы билсипиннэри.

-Бырайыак туһунан өйдөтөр улэни ытыты.

-Төрөшпүттэр санааларын түмүү.

-Алыптаах хонуу – оонньуу ис туругун быһаары

- И.И.Иванов – Чопчу Уйбаан «Сунтаарым таабырыннара» - кинигэттэн таабырыннары наардааһын.

2 кэрдиис – 2-с кылаас 01.09.2020- 25.05.2021

- Дьэ кэргэнинэн оонньуулары уларсыһа сылдьан тэрийии

- Таабырыннары наардааһын

3 кэрдиис – 3 кылаас 01.09.2021 – 25.05.2022

- чыһыллалаах таабырыннары наардааһын

- Таабырын айарга холонуу (дьэ кэргэнинэн, оҕо бэйэтэ)

4 кэрдиис – 4 кылаас 01.09.2022 – 25.05.2023

- Айыллыбыт таабырыннары мунһан брошюра оноруу.

Бырайыак сабаҕалааһын түмүгэ:

1. Дьэ кэргэн билиитэ-көрүүтэ үрдүөбү;

2. Дьэ кэргэнинэн бииргэ буолуу уопута түмүллүө, тарҕаныа;

3. Дьэ кэргэннэ саха норуотун фольклоругар интэриэс үөскүө;

4. Таабырын айарга оҕо толкуйун сайыннарыа;

5. Оҕо санаатын сайа этэ, бэйэтин санаатын туруулаһан көмүскүү, атын санаалаах киһини тулуйан истэ, атыттар сөптөөх этиилэрин кытта сатаан сөбүлэһэ, бэйэ сыыспытын билинэ үөрэниэ.

6. И.И.Иванов – Чопчу Уйбаан «Сунтаарым таабырыннара» кинигэтигэр интэриэс үөскүө.

Сабаҕалааһын: Бу бырайыак олоххо кирирдэбинэ, биһиги тугу ситиһэбитий?

- Төрөөбүт тылы сайыннарыыга дьэ кэргэнинэн бииргэ ылсан үлэлээһин ордук тахсылаах, биллэр-көстөр үтүө түмүктэрдээх буолуо;

- Тыл культуратын таба туттар, тулалыыр эйгэбэ сирдээх сыһыаннаах, үтүө майгылаах буола улаатыы;

- Төрөөбүт төрүт тылынан кыра сааһыттан сөпкө санарыы, саха буоларыттан киэн тутта улаатыахтаах.

Түмүк: таабырын оҕо аймаҕы булугас, оҕуруктаах өйдүүр, толкуйдатар, сайыннарап күүстээх аптаах, дьэ кэргэнинэн таабырыннаах оонньууну тэрийии саамай сүрүнэ - туһунан да кэмнэммэт иитэр суолтата буолар.

Бытыллыбыт үлэлэр түмүктэрэ:

2019-20 сыл 1 кылаас:

1. Алыптаах хонуу – остуол оонньуутун онордубут (төрөппүттэр)
2. И.И. Иванов – Чопчу Уйбаан «Сунтаарым таабырыннара» кинигэни кытта билистибит.
3. И.И. Иванов – Чопчу Уйбаан «Сунтаарым таабырыннара» кинигэттэн барыта – **340** таабырыны наардаан оонньуубутугар тус- туспа холбуйаларга угаттаатыбыт.
 - Айылҕа көстүүтэ – 23 таабырыны ыллыбыт
 - Киһи – айылҕа оҕото – 52 таабырын
 - кыыллар, көтөрдөр – 63 таабырын
 - үөрэх – 12 таабырын
 - от-мас, үүнээйи – 72 таабырын
 - чыыһылалаах таабырыннар – 65 таабырын
 - туттар сэп – 17
 - араас – 36

Бу таабырыннарга туспа холбуйалар оноһулуннулар. Алыптаах хонуубут А3 формакка оноһулунна.

2020-21 сыл 2 кылаас:

1. Кылаас 8 дьэ кэргэнэ бары «Алыптаах хонуу» остуол оонньуутунан хабылынна. Уларсыһа сылдьан чиеһпэр аайы араартаан оонньоотулар.
2. Дьэ кэргэн барыта И.И.Иванов – Чопчу Уйбаан кинигэтин **340** таабырыннарын кытта билистэ.
3. Чыыһылалаах таабырыннары туспа наардаатыбыт. Барыта И.И.Иванов – Чопчу Уйбаан кинигэтигэр **чыыһылалаах таабырыннар**:
 - Айылҕа көстүүлэрэ – 18 таабырын баар эбит.
 - Күн-дьыл туһанан – 23 таабырын
 - От-мас, үүнээйи – 20 таабырын
 - Хамсыыр харамай – 25 таабырын
 - Дьэ кыыллара – 43 таабырын
 - Киһи – айылҕа оҕото – 88 таабырын киирбит
 - Дьэ-уот – 96 таабырын
 - Туттар сэп-сэбиргэл – 42 таабырын
 - үөрэх – 9 таабырын
 - Араас – 25 таабырын

Бу кинигэбэ барыта **389** чыыһылалаах таабырыннар киирбиттэрин биллибит. Салгыы остуол оонньуутугар чыыһылалаах таабырыннары киллэрэн оонньохпут.

2021-22 үөрэх сылын түмүгүнэн, ыам ыйыгар Дьэ кэргэн күнүгэр «Сахалыы таабырыннары айабыт» диэн күрэхпитин түмүктүүбүт.

2022 – 23 үөрэх сылын түмүгүнэн – бэйэбит айбыт таабырнарбытынан брошюра таһаартарар былааннаахпыт, оскуола алын сүһүөх оҕолоругар бэлэх уунуохпут.

Туттуллубут литература.

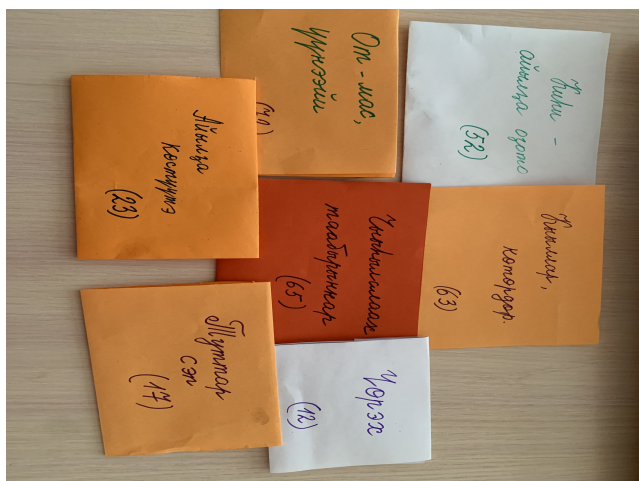
1. И.И.Иванов – Чопчу Уйбаан. Сунтаарым таабырыннара – саха аман өһө. Дьокуускай.2014
2. 2. Учутал, кыраайы үөрэтээччи, селькор И.И.Иванов – Чопчу Уйбаан – Сунтаар, 2009
3. С.П.Ойунская. Саха таабырыннара. Санкт – Петербург, 1992

Алыптаах хонуу – оонньуу быраабылата:

Бу оонньууга 2-тэн элбэх киһи оонньуур. Биир алта харахтаах кубик, 10-ча фишка. Оонньууга 1тэн 25кэ диэри хаамыллар.

Арабас төгүрүккэ тийдэххинэ төттөрү төннүөхтээх. Таабырын таайдаххына төннүбэккин, таайбатаххына биир хаамыыны төннөбүн. Кыһыл төгүрүккэ тийдэххинэ 1 хаамыыны көтүтүбүн, таабырын таайдаххына икки хаамыыны көтөбүн. Халлаан күөх төгүрүккэ түбэстэххинэ миэстэбэр турабын, таабырын таайдаххына, биир хаамыы иннигэр барабын. Манан төгүрүккэ түбэстэххинэ, оонньуу сабаланытыгар төннөбүн, таабырын таайдаххына миэстэбэр турабын.

Таабырыннары көрбөккө кэмбиэрдэртэн ылан таайыллар. Таайааччы ханнык баҕарар 8 тиэмэттэн талан ылан таайыан сөп. Ким урут тийбит, кыайыылаах буолан, аныгыскы оонньууну салайан ытар.

Сунтаарым таабырыннара – кинигэттэн ылыллыбыт таабырыннар.

Айылҕа көстүүлэрэ

Эмистэн эмис төкүнүйэр түү мээчик тула холоруктуу турар үһү. (сир)

Баайын бары сатыыллар, бэйэтин үлтү тэпсэллэр үһү (сир баайа)

Хара таас эрээри хатат уотунааҕар суостаах үһү (таас чох)

Уу олбохтоох, кумах дьиэлээх, таас тиэргэннээх, сыаналаах ыып тааһы аллараа дойду уола апчарыйан сытар үһү (көмүс)

Таастан эрэ күндү, таастан эрэ кытаанах баар үһү (алмаас)

Кыыстарын дьааһыгын күтүөттэр кыайан көтөхпөт, балтыларын атын таайдара да кыайан туппат үһү (сир уонна тыал)

Айыы кыыһа аан дойдунукүөх солко былаатынан саба бүрүйэн турар үһү (халлаан)

Үрүмэччи Куо күөх солко былаатын былаата хаба ортотунан төгүрүк хайабаастаах үһү (күн)

Улуу толоон ортотугар көмүс сэргэ баар үһү.

Үрүн дьааһык аһылыннаҕына кыһыл дьааһык сабыллар үһү (күн уонна ый)

Орто дойду саамай үрдүк чыпчаалыгар Улуу Хомпоруун Хотой кэлэн олордо да, күлүгүнэн күнү бүөлээн кэбиһэр үһү.

Икки хайа икки ардыгар комус кытах эргийэр уһу. (Айылҕа костуулэрэ).

Утуо киһи икки чаһылаах. (Айылҕа костуулэрэ).

Балаҕан үрдүгэр барча тохто сытар үһү. (сулустар)

Бүлүү кумаҕа бүлүүһэ түгэбэр сөнөн сытар үһү (сулустар)

Орто дойду оройугар көмүс сэргэ күлүмүрдүү турар үһү (хотугу сулус)

Сэттэ харахтаах суолдьут соноҕос сиэлэн иһэр үһү (үргэл)

Айыы уолун аҥаар хараҕа алыс сырдык үһү (чолбон)

Сулустары быыһынан көмүс кытах уста сылдьар үһү (ый)

Харананы хайа көрөр, күөбү көнү көрөр баар үһү (ый)

Икки ыаҕайаны оргуһуохха сүкпүт тулаайах кыыс турар үһү (ый иччитэ)

Халлаан уолун хайыһарын суола хаһан да сүппэт үһү (халлаан сиигэ)

Сээркээн сэһэн оҕонньор сэнийэтин уһун бытыгын түүн кэлэн түннүгүнэн түһэрбит үһү (ый сырдыга)

От-мас, үүнээйи

Сахпа кыыһын саал былаата сүрдээх дьэрэкээн ойуулаах үһү (от-мас)

Сарсыарда аайы икки хардан чыычаах убураллар уһу. (Иистэнэр тэрил, танас-сап).

Үтүө дьахтар таһаһын сылга 4-үтэ уларытар үһү (тыа)

Төрүөбүттэн кур бэйэтэ уларыбат баар үһү (тыа)

Сири иһит сиксиктээх, аһыс курдуулаах, ньаалбаан хаппахтаах, алтан айахтаах, бар чуоһур үрүттээх үһү. (Аан дойду (сир, халлаан, ый, сулустар)

Толоруттан толору, минньигэстэн сүрдээх минньигэс, эмистэн сүрдээх эмис баар үһү.

(Аан дойду, утуйар уу, сир

Эргийэр-эргийэр - элэйбэт, барар-барар - бараммат баар үһү.

Ким бэйэтин таһаһын биир сыл түөттэ уларытан кэтэрий?

Модьуттан модьу баар үһү, эмистэн эмис баар үһү, сымнаҕастан сымнаҕас баар үһү.

(Сир)

Түүн ытаабыт, сарсыарда сатараабыт, күнүһүн кийииттээбит баар үһү.(Тибии)

Ытыска тутуллубат, илиигэ биллибэт баар үһү.(Уу)

Төгүрүк сылга биирдэ таннар, биирдэ сыгынньахтанар баар үһү.(Тыа)

Тыынар, аһыыр буолан баран, сааһыгар сытан сынньаммат баар үһү.(Тиит)

Манан танастаах, манан эттээх, барыга туттуллар Майбары тойон баар үһү. (Хатын)

Оҕотооһор кыра, оҕустааһар күүстээх баар үһү. (Төнүргэс)

Кыһыл хаппахтаах, үрүн этэрбэстээх күндү оҕонньор баар үһү.(Тэллэй)

Элбэх сонноох да , биир да тимэбэ суох. (Хаппыыста)

Кыһыл кыһы харана хаайытыттан баттаһыттан соһон таһаараллар үһү. (Моркуоп)

Сыспат да, мөхпөт да, киниттэн бары ытыллар үһү. Луук

Хас биирдии сыммыкка сэттэли чоппууска баар үһү. Нэдиэлэ

Уон икки бырааттылар сырсаллар үһү да, хайалара да куоппат үһү.

Уон икки салаалаах үс сүүс алта уон биэс туорахтаах ал-луук мас баар үһү. Төгүрүк

сыл

Уу да ылбата, уот да сиэбэтэ баар үһү. (Муус)

Саната суох дьыл хонугун ааһар баар үһү. Халандаар

Ууга да түстэбинэ, уокка да киридэбинэ өлбөт баар үһү. Күлүк

Дьыэттэн дьыэбэ тиэрдэр да, дьыэбэ киирбэт баар үһү. Суол

Кыһыл хаппахтаах, үрүн этэрбэстээх күндү оҕонньор баар үһү. (Тэллэй)

Хараҕа суоһу хараҕа суох сирдиир үһү. (Тайах мас)

Хамсыыр харамай

Ойуур оҕонньорун олгуйа оргуйа олорор үһү (кымырдаҕас уята)

Элбэхпит да иирсибэппит, эн-мин дэһиспэппит, эгин-дьикти куораттары эйэ дэмнээхтик тцутабыт диир дьоннор бааллар үһү (кымырдаҕастар)

Ураа ланкыр муостаахпын да, аан дойду атыыра буолбатахпын диир баар үһү (хомурдуос)

Икки муостаахпын, алта атахтаахпын аан дойду оҕуһа баар үһү (хомурдуос)

Уу анныгар олохтоох Мохчоохоон Боотур баар үһү(чоху)

Ыраахтааҕы кыһын кырыппатын тыһаһа иһиллэр үһү. (Аһыһа)

Былас муостаахпын да, аан дойду атыыра буолбатахпын. (Хомурдуос)

Ойуур иһигэр ойуулаах сонноох омук оҕото олорор үһү. (Тэмэлдьигэн)

Соҕуруу дойдуттан торбос саҕыннахтаах оҕолор кэлбиттэр үһү. (Ыһырыһа)

Ким үөһүн оннугар мүөттээҕий? (Күлүмэн)

Сытыйбыкка эрэ сыстан, минньигэскэ эрэ бэрт, саахарга эрэ салан. (Сахсырга)

Айыы кыһа биирдэ уобар этэ суох үһү. (бырдах)

Хатан иннэ саҕа тумустаах, тэллэҕэс туос саҕа кынаттаах, түөрт хардыстыгас тынырахтаах тэлээрэр бэргэнэ баар үһү. (Бырдах)

Муостаах да кэйбэт, тиистээх да ытырбат, кынаттаах да көшпөт баар үһү.

Кыһыл буолан баран саһыл буолбатах, кынаттаах буолан баран көтөр буолбатах, муостаах буолан баран сүөһү буолбатах баар үһү. (Таракаан)

Сир-халлаан икки ардыгар улуу оҕус баар үһү.

Кыната суох көтөр аҕыс атахтаах баар үһү.

Дьэ иһигэр дьэ баар үһү. (Ооҕуй оҕус уонна ситим)

Бадараан быһыһыгар байҕал маанылаахтарыгар баҕалаах баар үһү. (Чиэрбэ)

Баҕана төрдүгэр бааҕыргы олорор баар үһү. (Баҕа)

Сииккэ сирэлийэр, бадараанна барҕарар, уу таһыгар ордууланар Орой – Буурай уһун уол баар үһү. (эриэн үөн)

Балык маанылааҕа, кус кута аһа мин буолабын диир баар үһү (этэҕэ)

Бадараанна балаһаннаах, от быһыһыга уйалаах, балык диэҕи атахтаах, кутуруктаах эрэри сүөһү буолбатах баар үһү (күлгэри)

Кынаттаахха да ситтэрбэт, атахтаахха да ситтэрбэт баар үһү (балык)

Уу саарыстыбатыгар улуутуйан ууһуур баар үһү (балык)

Бүлүүнү өрө биир хоруолаах хардаҕас устан аһан иһэр үһү (хатыыс)

Көтөрдөр

Иккитэ төрүүр эрэри биирдэ өлөр баар үһү (көтөр)

Абааһы кыһа кыһыл бэргэһэлээх үһү. (Киргил)

Халлаанга кугас былаат тэлээрэ сылдьар үһү. (Элиэ)

Собуруу дойдуттан кырбас эт көтөн кэлэр үһү. (кус)

Саас аайы хара бүлүүс соннох киһи киһиргиир үһү.(Тураах)

Тиит тирэхтээх тинсирики сүүрүк баар үһү. (Тиин)

Саас аайы манан түү мээчиктэр төкүнүһэ көтөллөр үһү (туллукутар)

Собуруу дойду сыа хаара суолга төкүнүйэр үһү (туллукутар)

Өлүү кыыһа өһөх бэргэһэлээх, Ханалас кыыһа хаан бэргэһэлээх үһү (тонсоһой)

Мангырыыр кыыһа мас дьыэлээх, Элгээйи кыыһа эмэх дьыэлээх үһү (кумалаан)

Бордон кыыһа буор дьыэлээх үһү (хараначчы)

Биэс уон бырааттыылар биир убайдарын батыһаллар үһү (хаас)

«Суохтан» атыны сатаан сангарбат Суохтуй оһонһор баар үһү (халба)

Хонууга хорос хонон ааспыт үһү (туруйа)

Хара тыа маһыгар хара ыт үтүлүк ыйанан турар үһү (суор)

Саас аайы хара бүлүүс сонноох халлаан хайдарынан хаһытыыр Хара Суорун баар үһү (тураах)

Кыылар

Хонуу хорохоото, үөт ;өдэнэ баар үһү (дьабарааскы)

Хонууга хонноһуна отунан аһыыр, ууга олоодоһуна балыгы сиир кыыл баар үһү (андаатар)

Орон анныгар олохтоох Ордьоох оһонһор баар үһү (кутуйах)

Көтөр кынаттаах да, оһонон төрүүр баар үһү (нэтээги)

Илиитэ да, сүгэтэ да суох буоллар сүдү тиити сууларар баар үһү (буобура)

Быычыкаан да буоллар буур тайаһа охторор баар үһү (кырынаас)

Дьэрэкээн сонноох Дьэрэн сүүрүк баар үһү (муруку)

Тиит тирэхтээх Тинсирики Сүүрүк баар үһү (тиин)

Бөкүнүйэ-бөкүнүйэ бүөр сыата баар үһү (куобах)

Дьаархан кыыһын дьабака бэргэһэтэ чуоһур хара чуолкалаах үһү (куобах кулгааһа)

Дьыэ кыыллара

Сыһы аайы сыспай сизллээх, хонуу аайы хороҕор муостаах хойдубут үһү (сылгы, ынах)

Түү халаабыс туохтан да минньигэс сыа эмтсэхтээх үһү (ынах)

Бөкө иһигэр икки бөлтөс сылдыар үһү (бүөр)

Хотон мууһун хонуу тэбэн ылан хоспоххо ыйаабыттар үһү (үөс)

Кута-мата иһигэр көнтөстөөх хатыс хааланан сылдыар үһү (оһоҕос)

Икки ини биилэр тэбис-тэннэ улааталлар үһү (кулгаах)

Титиик иһигэр харыйа таннары ыйанан турар үһү (кутурук)

Ыалдыбат да ынчыктыыр, сүтэрбэт да көрдүүр баар үһү (сибиинньэ)

Күн сырдыгын көрдөрүөн куттанан, икки хараҕа суох оҕону төрөтөр үһү (ыт)

Үс доҕордуулар да үһүөн биир иһиттэн хаһан да аһаабаттар үһү (ыт, сибиинньэ, ынах)

Ыраас түүлээх эрэри ытаан тахсар баар үһү (куоска)

Күүстээбин иһин кыһыл көмүс бииһилэбинэн күндүлэммит үһү (оҕус чурумчукута)

Итир эрэри иһэ ииктээх үһү (хабах)

Икки ини биилэр ыаллы олороллор да, хаһан да сылдыспаттар үһү (харах)

Баһа тымныы, атаҕа мэлдьи сылаас баар үһү (муос)

Үс саха үйэтин тухары үтүө доҕор онгостубут үһү (ат)

Хамнаһыгар харчы аахсыбат эрэри харабыллыыр үһү (ыт)

Маныйыт бастыҕа, бэриэччит бэрдэ баар үһү (ыт)

Хараҕа тылыннаҕына харса суох буолар баар үһү (ыт оҕото)

Киһи – айылҕа сорҕото

Кыылтаан эрэ өйдөөх, кыылар тойонноро баар үһү (киһи)
Икки атах бары киниттэн кэлбит үһү (ийэ)
Күндүттэн күндү күн сиригэр туох баарый (ийэ)
Минньгэстэн минньигэс ас баар үһү (ийэ үүтэ)
Сыа эрэри сутуругун суулуу тута сылдыар баар үһү (кыһыл оҕо)
Кэппэндээйи күөлүн мууһа көнү барбыттаах үһү (дьулай)
Тоҕус ыраахтааҕы торуонун туохха да биэрбэттэр үһү (биһик) Кыһыл көмүс харчы
кэрдийһэ кыайан көстүбэт үһү (киһи улаатара)
Орто дойду улуу баайа баар үһү (киһи)
Сизмэтэ суох ситэр, силиһэ суох үүнэр баар үһү (баттах)
Орто дойдуга минньигэстэн минньигэс баар үһү (утуйар уу)
Үтүө дьон эрэри, күөл нөҕүө-мангаа тураннар, үөттүрүбүһүнэн бэрсиллэрүһү
(кыламаннар)
Кэрэмэс саһыл тириитин атахтаһыннара уурбуттарын киһи эрэ бары ымсыыра көрөр
үһү (хаас)
Улуу күөл ортотугар улахан тиит охтон түһэн, уолан, икки эрэ көлүйэ онгойон хаалбыт
үһү (мурун)
Хаһааҕа убаһалар хааллан тураллар үһү (тиис)
Хатын-чаран ортотугар хардан эһэ олорор үһү (тыл)
Уон уоллаах үһүн Огдуус олорор үһү (илии)
Биир сыһыыга биэс от үрэх киирэр үһү (ытыс)
Сүтэн хаалыам диэн сүүтүк саҕаны сүгэ сылдыар баар үһү (мэн)
Хонуу ортотугар биир самаллыбыт балаҕан турар үһү (киин)
Түүлээх холбука бараммат элбэх баайдаах үһү (өй)
Түргэнтэн түргэн баар үһү (санаа)
Сууйбут иһин сууллубат, соппут иһин сотуллубат баар үһү (киһи аата)

Дьибэҕэ-уокка туттуллар мал-сал

Миигинэ суох хана да олоруоххут суоҕа диир баар үһү (дьиэ)

Бэрт киһи сутуруота бүүрүгүнэн бүтэй үһү (балаҕан)

Ыгыатта кыһа ырыаһыт, Күһүт кыһа күлүүк үһүт (дьиэ аана)

Бүлүүчээн кыһа быччаччы көрөр үһү (муус түннүк)

Түөрт атахтаах Түөһүллэ Бөҕө баар үһү (олоппос)

Түөрт киһи биир бэргэһэлээхтэр үһү (остуол)

Илиитэ суох да ининнэрэр, тарбаҕа суох да тутар баар үһү (күлүүс)

Аһыыр аһыыр топот баар үһү (оһох)

Маһынан мааныланар да, ууттан куттанар баар үһү (оһох)

Күн тура тура бөбү буккуйар, сыһы сыымайдыр, кири хаһар баар үһү (миинньик)

Түгэхтээх эрэри түгэбэ дьөлөбөс баар үһү (сситэ)

Сарсыарда аайы хонууга үрүн тулуктар кэлэн түһэллэр үһү (чааскылар)

Уу утахтаах, уһун тумустаах уруумсах уол баар үһү (чаанньык)

Үйэтигэр үс тарбағынан үлэлиир баар үһү (биилкэ)

Этин сиэн эстэр баар үһү (чүмэчи)

Иһэ итийдэбинэ экирии экирии үнкүүлүүр баар үһү (өтүүк)

Хопто иһигэр хороу Зоруола баар үһү (испиискэ)

Соҕотох харахтаах да буоллар соҕуруу дойдуттан кэлэр баар үһү (иннэ)

Бэрт киһи бэргэһэтэ тимир чылыккыт үһү (сүүтүк)

Икки истээх түөрт төбөлөөх баар үһү (сыттык)

Үйэтин тухары үрдүк сиргэ олорорун таптыыр баар үһү (бэргэһэ)

Биэс киһи биир балаҕанна олорор үһү (үтүлүк)

Икки аана кыараҕас, биир аана киэн ампаар дьиэ баар үһү (ыстаан)

